

zichzelf duidelijk de potentie van een nieuw auteur manifesteerde. Twee jaar later verscheen een even omvangrijk werk met het kanaalzwemmen als concentratiepunt voor velerlei menselijke reacties binnen deze romanconceptie: *3000 Meter in dood water*. Toen was de boot pas goed aan, want zoals dat tot onze vaderlandse geplogenheden behoort, brak het stormpje van fatsoen prompt los. Het geijkte vocabulair overviel de auteur: obscene, zedekwetsend, scabreus, pornografie. De beoordeling van de critici stichtte de gebruikelijke verwarring bij de lezers, voor zover die niet bij machte waren ook kritieken kritisch te lezen. In elk geval kon men niet met binnenlands vergelijkingsmateriaal aan het werk. Daarom werd Wagener bekogeld met namen uit de contemporaine wereldliteratuur. Dat was op zichzelf al een bewijs, dat die twee boeken de ruiten van het naar 'Europees niveau' strevende provincie-huis der Nederlandse letteren hadden ingegooid. Het begon tenminste even fris te waaien in de kamers van onze literaire herberg. Hoe dat ook zij, Wagener heeft ons met *Sjanghai* de eerste Nederlandse simultane roman naar de geest van Jules Romains geschonken. Als twee polen van waardering kunnen Ter Braak en Victor E. van Vriesland worden gesignaleerd. Ter Braak wierp Wagener onder anderen D. H. Lawrence (vooral naar aanleiding van *3000 Meter in dood water*) en André Malraux (diens *La condition humaine* in vergelijking met *Sjanghai*) voor de voeten om aan te tonen, dat er sprake was van meesterlijk gedaan maakwerk waar het de in China spelende roman betrof. Van Vriesland constateerde, toen hij *Sjanghai* besprak, dat 'Wagener – de moed (heeft) gehad, voor onze letteren een nieuw gebied, en van geweldige betekenis, te betreden: den troostelozen chaos, de culturele instorting der hedendaagse wereld, internationaal economisch, militair en politiek gezien'. In zijn bespreking van de in 1935 in schrift 6 van jaargang 12 van *De Vrije Bladen* verschenen novelle *Voorlopige balans* schreef deze voor stijlvormen zo uiterst gevoelige criticus: 'men zou eigenlijk vooral in termen der muziek over dit proza willen schrijven.' Wagener, die zich van de namenkanonnades waarmee hij werd overdonderd even weinig zal hebben aangetrokken als van de altijd weer aangedragen vergelijking met de filmtechniek (het was nu eenmaal de tijd van de Filmliga,) schreef vijftien jaar na zijn debuut laconiek in een essay over *Filmjournaal en literatuur* in het bijzonder nummer van *Critisch Bulletin: Beeld en*